

INDIA ÚTJA A FÜGGETLENSÉG FELÉ

MINDENKI, AKI MEGKÍSÉRLI, hogy beletekintsen India aktuális problémáinak szövedékébe, meg fog lepődni a kérdéseknek szinte tropikus gazdagságán és összekuszáltságán, amely elébe tárul. A hindu kérdés komplikált, szinte megfejthetetlen mintájú, ezer színben játszó keleti kelméhez hasonlítható, melyben csupán egy vissza-visszatérő fonalat tud kivenni az európai szem: a nemzeti függetlenség utáni törekvés fénylő fonalát. De ha India problémái rendkívül sokrétűek is, ezen nem szabad csodálkoznunk, — hiszen „India“ elnevezéssel tulajdonképpen egy egész kontinentet jelölünk meg, ahol négy és fél millió négyzetkilométernyi területen több mint háromszázötven millió legkülönbözőbb vallású, nyelvű és kultúrájú ember él. India problémáját magunkban leegyszerűsíteni tehát a legnagyobb hiba volna és csak elzárná az utat a helyes megértés elől.

Sokan talán azt fogják mondani, hogy India túlságosan távol fekszik ahhoz, hogy sorsa bennünket most érdekeljen. Pedig kézenfekvő, hogy nemcsak az indiai belső politikát befolyásolja döntő mértékben az európai hatalmak helyzete, de fordítva is: India léte és az Indiáért folyó harc messzemenően befolyásolja az európai hatalmi csoportok küzdelmét. Mi minden történt volna másként Európában az utóbbi két évszázadban, ha a gyarmatosító hatalmak nem versengtek volna egymással Indiáért — az európai csatatereken! Hiszen az Indiába vezető út féltése élezett ki minden konfliktust, amely száz év óta a Földközi-tenger, Szuezi, a Dardanellák vagy a Kaukázus körül kitört... Az európai politika alapvető törvényei fognak megváltozni azon a napon, amikor India független lesz és amikor megszűnik az európai hatalmak versengése az Indiába vezető útért.

A hindu függetlenségi mozgalom sok fázison ment át, többször változtatta alakját, amíg mai formájáig eljutott. Kezdetben, úgy mint más ázsiai országokban, reakció jellege volt az ázsiai vallási és társadalmi viszonyokat forradalmasító európai hódítókkal szemben. Minthogy ez a vallási eredetű konzervatív, majd később anarchikus mozgalom eredményre nem vezetett, egy másik, a modern időkben sokkal átütőbb irányzat, az úgynevezett indiai kongresszus mozgalma vette át az indiai függetlenség ügyének képviselését. Ez a szervezet eleinte elsősorban az új hindu középosztály, az indiai angol iskolákban kiképzett ügyvédek, orvosok, tisztviselők, újságírók és kereskedők szervezete volt. Ezt az új osztályt egy közös nyelv, az angol

kötötte össze, valamint a közös érdek: az angol hivatalnokok és vállalkozók kiszorítása Indiából és ezért alkalmas volt arra, hogy egy erős politikai mozgalom társadalmi bázisául szolgáljon. Vezetőinek nevelése és egész horizontja már modernebb politikai eszközök igénybevételét tette lehetővé, de azért ebben a szervezetben, a kongresszusban is csodálatosan összekeveredik a modern politikai mozgalom a hindu vallási hagyománnyal. 1905-ben hoz a kongresszus először radikális határozatokat. Négy évvel később a mozgalom meghozta első gyümölcsét, az első olyan alkotmányreformot, amely az önkormányzat felé mutat. Indiát eddig a reformig úgyszólván teljesen abszolutisztikus módon igazgatták az angolok. A közvetlenül brit szuverénítás alá tartozó, ú. n. British-India élén a London által kinevezett alkirály állott, aki az utasításait követő mintegy tizenegy tartományi kormányzóval együtt intézte az ország ügyeit. Az alkirály, valamint a kormányzók maguk választották ki minisztereiket, többnyire angol tisztviselők közül és hatalmukat a tartományi és központi úgynevezett törvényhozói „gyűlések” semmiképp sem korlátozták. Az alkotmányreform némiképp növelte e törvényhozó testületek tagjainak jogait; ugyanis megadta nekik az interpelláció, valamint a költségvetés megvitatásának jogát. A miniszterek még mindig függetlenek maradtak a törvényhozó testületektől, hiszen nem szorultak a törvényhozó testületek bizalmára, de a képviselők befolyása a közigazgatásra mégis némiképp megnövekedett. Ezenfelül az egyes törvényhozó testületekben növelték a választott tagok számát a kinevezettekkel szemben, úgyhogy a hindu elem jutott többségre a legtöbb képviselőtestületben.

India területének 40%-án továbbra is a szuverén indiai fejedelmek uralkodtak abszolutisztikus módon és kormányzatukat ez a reform, de az újabb reformok sem érintették egészen a mai napig. De facto persze az alkirály kívánságaihoz alkalmazkodtak a fejedelmek minden fontosabb kérdésben. Így aztán British-India tartományaitól körülveve középkori autokráciák maradtak fenn a bennszülött államokban, ahol India lakosságának 25%-a lakik, teljesen kiszolgáltatva a többnyire igen önkényesen uralkodó bennszülött fejedelmek kormányainak.

A kongresszuspárt, amely a bennszülött fejedelmek kormányainak befolyásolására ekkor még nem gondolhatott, megelégedett a brit-indiai kormányzatban meginduló folyamattal, amelytől azt remélte, hogy előbbutóbb eljuttatja British-Indiát az önkormányzat valamilyen formájához. Amikor 1914-ben a háború kitört, a kongresszuspárt nem gördített akadályokat a hadiállapotnak Indiára való kiterjesztésének útjába és lojális határozatokat hozott. A kongresszus illetően állásfoglalását nagyban befolyásolta Gandhi, akinek személyében egyesül a kongresszus gerincét alkotó hindu intellektuális réteg különös kettőssége. Gandhi modern egyetemeken nevelkedett ügyvéd, aki a politikai harcba bevezette a hindu vallási hagyományoktól megszabott „erőszak nélküli magatartást” és ezzel a programmal nyerte meg magának a pártot és a hindu tömegeket. A háború első éveiben Gandhi és a kongresszus még mindenben együttműködnek az indiai hatóságokkal. 1916-ban azonban fordulat áll be. A kongresszus vezetői megtudják, hogy London alkotmányreformot készít elő és ezért követelésekkel állnak elő, hogy elébe vágjanak a meglepetésül szánt angol akciónak. Az indiai mohamedánok szervezete, a Mohamedán Liga és a kongresszus, most paktumot köt és felelős tartományi kormányokat követel. Amikor az indiai ügyek államtitkára Londonban megteszi a várva-várt nyilatkozatot, kiderül, hogy az angolok csak a távoli jövőben akarják teljesíteni ezt a követelést. Erre a kongresszus csalódottan visszautasítja London együttműködésre szóló hívását és már ebben az időpontban teljes autonómiát követelt a tartományok részére. Ez 1918-ban volt és London csak 1935-ben, tehát 17 évvel később határozta el

magát arra, hogy ennek a kérésnek eleget tegyen. A hindu-angol ellentét ekkor tragikus eseményekben robbant ki. Az alkirály kihirdette azt a törvényt, amely szerint a terrorizmus leküzdésére hozott rendkívüli háborús intézkedések továbbra is érvényben maradnak. A kongresszus tiltakozott. Gandhi ekkor hartal-t, nemzeti gyásznapot és sztrájkot rendelt el. Az üzembeszüntetések és néma tüntetések óriási méreteket öltöttek. Minden kaszt, minden felekezet résztvett a tüntetéseken: kiderült, hogy a hindu értelmiség szervezete, a kongresszus feltétlenül ura az egész hindu közvéleménynek. Ekkor Amritsar-ban úgy a hinduk, mint az angol-indiai hatóságok elveszíték a fejüket, az utcán vér folyt. Gandhi mindent megtett, hogy a további vérengzést megakadályozza és bizonyos, hogy ha ő nincs, akkor általános felkelés válik a konfliktus.

A kiontott vért azonban elfeledni már nem lehetett és a kooperáció hinduk és angolok közt hosszú időre lehetetlenné vált. Pedig az 1919. év decemberében kihirdetett új indiai alkotmány éppen ezt célozta. Az alkotmány óvatos lépést jelentett a tartományi önkormányzat felé. A kormányzati reszortok egy részét az új alkotmány értelmében a hindukra bízta azáltal, hogy a megfelelő minisztereket a tartományi parlamentek hindu tagjai közül választják ki és ezek a miniszterek a parlamenteknek voltak felelősek. Elsősorban a közoktatást és az egészségügyet akarták így a hinduk kezére adni, míg a rendőri és az igazságügyek továbbra is a tartományi kormányzók által kinevezett és csak nekik felelős miniszterek kezében maradtak. Ezt nevezték diarchiának, s e rendszernek az lett volna a célja, hogy a hindukat az önkormányzatra „nevelje“. A hindu szimpátiák megnyerését célozta az az intézkedés is, hogy az alkirály kormányába három hindut neveztek ki.

Csak a „legmérsékeltebb“ ú. n. liberális hinduk és mohamedánok vettek részt az új választásokon és így az alkotmányjogi harc továbbra is a törvényhozói gyűléseken kívül folyt le. A Gandhi által propagált „együttműködés“ komoly formákat kezdett felvenni: a hinduk bojkottálták az angol-indiai hivatalokat, bíróságokat, iskolákat és az angol eredetű árukat. 1922 elején azután Gandhi egy lépéssel tovább ment és előkészítette a „tömeges polgári engedetlenség“ mozgalmát. Igazságtalannak tartott törvények tömeges megszegését ajánlotta híveinek, erőszak alkalmazása nélkül. Amikor azonban, amint ez előrelátható volt, egyes városokban a hinduk fegyveresen összetűztek a karhatalommal, Gandhi sietve leállította a mozgalmat. De már késő volt: Gandhit letartóztatták és tekintélye az események folytán csökkenni kezdett.

Ekkor történt, hogy a kongresszus jobb szárnya, mely elsősorban az India gazdasági prosperitásában érdekelt polgári rétegeket képviseli, elhatározta, hogy szakít a Gandhi által hirdetett együttműködési programmal. Ez a csoport Swaraj-párt néven résztvett az 1923-as választásokon. El is nyerte a mandátumok felét a delhi-i parlamentben és a többséget két tartományi gyűlésen. A párt azt hirdette, hogy csak azért vonul be a testületekbe, hogy ott obstruáljon. Csakhamar kiderült azonban, hogy ez a párt tulajdonképpen az alkotmányos ellenzék szerepét tölti be a parlamentekben. Az obstrukció taktikája akkor szenvedett először vereséget, amikor az indiai ipart védő vámjavaslat ügyében a Swaraj-párt tagjai a kormánnyal együtt szavaztak. A gazdasági érdek erősebbnek bizonyult az alkotmányjogi programnál. Egy évvel később a delhi-i törvényhozó gyűlés elnöke már kongresszuspárti ember volt és a közigazgatásba, különösen a közoktatásügyi és egészségügyi szolgálatba egyre több hindut neveztek ki.

Senki sem hitte azonban, hogy az 1919-es alkotmány kielégítheti a hindukat, ezért csakhamar összeült Londonban egy parlamenti bizottság, hogy az alkotmányreformot előkészítse. Amikor Indiában megtudták, hogy

a bizottságnak egyetlenegy hindu tagja sincs, kitért a felháborodás. A kongresszus ekkor követelte először India számára a teljes függetlenséget. Gandhi 1933-ban ugyan Londonba utazott, hogy részt vegyen az alkotmányreformot előkészítő, ú. n. kerekasztal-konferencián, de csalódottan tért vissza Londonból és ismét börtönbe került.

Az 1933-as alkotmány megszüntette a tartományokban az úgynevezett diarchiát és az összes kormányzati ágakban bevezette a törvényhozó testületnek felelős minisztérium elvét. A tartományi törvényhozó testület tehát bizalmatlansági szavazattal megbuktathatja a minisztereket. Ez elméletileg azt jelenti, hogy azok az ügyek, amelyek a tartományi kormányok hatáskörébe tartoznak, tehát a hadügy, külügy, vámügy és valutaügy, valamint a vallási kérdések kivételével minden más fontos kérdés hindu ellenőrzés alá kerülnek. Az alkotmányban azonban van egy pont, melynek értelmében rendkívüli körülmények között a tartományi kormányzóknak joguk van India biztonsága érdekében szükségesnek látszó „rendkívüli intézkedéseket tenni“ és törvényerejű rendeleteket kibocsátani. Így tehát a kormányzóknak módjukban van a parlamentek kikapcsolásával is kormányozni. Bár a választójogot kiterjesztették a felnőtt indiai állampolgárok közel 30%-ára, a kongresszus teljes joggal úgy látta, hogy a kormányzóknak és az alkirálynak biztosított rendkívüli jogok kérdésessé teszik az egész önkormányzatot. A hinduk súlyos dilemma előtt állottak, hiszen az új alkotmány módot adott arra, hogy a legtöbb tartományban a parlamenti többséget és ezzel a tárcák nagyobb részét maguknak megszerezzék és így reformterveiket megvalósítsák. De mindaddig, míg a kormányzók rendkívüli jogai kérdésessé tették a felelős kormányzat egész rendszerét, elvi szempontból kifogásolniok kellett az alkotmányt és programjuk szerint tartózkodniok kellett attól, hogy India közigazgatásában együttműködjenek az angol hivatalnokokkal. Ebből a dilemmából egy kompromisszum útján jutottak ki, amelyet Gandhi tanácsára a kongresszus is elfogadott. „Üriemberi“ megállapodás jött létre az alkirály és a kongresszuspárt között, amelynek értelmében a tartományi kormányzók csak különleges és veszélyes helyzetekben fognak rendkívüli jogaikkal élni. A kongresszuspárt így megnyugodván, résztvett a választásokon és hét tartományban többségre téve szert, kormányokat alakított. Megkezdődött a nagy kísérlet. A hindu miniszterek és kormányzók együttműködése eleinte eléggé zavartalan volt. A miniszterek elsősorban a hindu nép szociális felemelkedését szolgáló, munkásvédelmi és népegészségügyi reformokat vezettek be és főképp az alkoholtilalom keresztülvitelét szorgalmazták, továbbá munkáslakásokat építettek, az iskolázást fejlesztették és intézkedéseket hoztak a parasztság eladósodásának megakadályozására. Azután egyik napról a másikra felborult a megegyezés. Kitért az európai háború és London a hinduk megkérdése nélkül háborús intézkedéseket tett Indiában.

A kongresszuspárt, amely ismételten ünnepélyesen leszögezte, hogy India csak akkor fog résztvenni Anglia oldalán a háborúban, ha az indiai népet, illetve annak képviselőit megkérdetik és India önként csatlakozik a hadviselőhöz, a delhi-i kormány intézkedéseire nem segídezhetett tovább. Végrehajtóbizottsága protestált és a kongresszuspárti miniszterek lemondtak. A kooperáció korszakát ismét az együttműködés váltotta fel. Az alkirály igyekezett a kapcsolatot a kongresszussal fenntartani és tárgyalásokba bocsátkozott Gandhival. Gandhinak 1939 októberben átadott javaslata nem volt túlságosan bőkezű. Az alkirály kilátásba helyezte, hogy a háború befejezése után egy az összes indiai pártok és csoportok képviselőiből álló konferenciát fog összehívni és ez a konferencia majd megvitatja az alkotmány újabb reformját. Gandhi ezt a javaslatot és az együttműködésre való felszólítást visszautasította és alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását követelte. A Ma-

hatma ekkor igen éles hangokat ütött meg és megállapította, hogy a non-cooperation állapota áll fenn. Az alkirály erre India két másik befolyásos csoportjával kezdett tárgyalni: a mohamedánokkal és a bennszülött fejedelmekkel. Több mohamedán miniszter valóban meg is tartotta tárcáját, a bennszülött uralkodók pedig — éppúgy mint a múlt háborúban — fegyveres és pénzbeli támogatást „ajánlottak fel“ a hadviseléshez.

A bennszülött uralkodók taktikáját könnyű megérteni. A kongresszuspárt, amely a politikailag és gazdaságilag elnyomott hindu tömegek felemelkedéséért küzd, már évek óta követeli, hogy a bennszülött uralkodók is reformokat vezessenek be területeiken. Gandhi 1939-ben meghirdetett programjában a következő minimális követelést állította fel: A fejedelmek adjanak alattvalóiknak teljes sajtó-, gyülekezési és egyesülési szabadságot, hogy így a tömegeket előkészíthessék az alkotmányos kormányzat bevezetésére. Független bíróságokat is követelt Gandhi, továbbá — ami a legkellemetlenebb — a bennszülött fejedelmek évi jövedelmének maximalását. A fejedelmek, akik időnként Delhiben gyűlnek össze, az úgynevezett „fejedelmi konferenciára“, viszont ünnepélyesen tiltakoztak az ellen, hogy „szuverén jogaikat“ bárki is sértse és hogy egy „idegen párt“ nyerjen befolyást az ő alattvalóikra.¹ A kongresszusnak tehát nemcsak az angol-indiai kormány ellen kell küzdenie, hanem a fejedelmek ellen is. Különben a „Mohamedán Liga“ sem teljesen megbízható szövetséges, hiszen a községekben mindig újra meg újra kiújul a hindu-mohamedán harc, mely helyenként száznál több áldozatot követel.

Az alkirály persze igyekszik ezeket az ellentéteket a maga politikája javára gyümölcsöztetni. A fejedelmekkel teremtett érdekközösség megkönnyíti például az úgynevezett „császári hadsereg“ felállítását, hiszen ez a haderő a fejedelmek alattvalói közül besorozott katonákból áll és India határain kívül is felhasználható. Az alkirály kormánya alá tartozó tizenegy tartományból sorozott katonáknak pedig majdnem a fele kerül ki Pendzsab tartományból, mert e tartomány lakói mohamedán vallásúak, illetve harcias szikhek. A pendzsabi harcosok rendőri szerepet töltenek be az egész Keleten. A kongresszus állandóan tiltakozik indiai katonáknak az országon kívüli felhasználása ellen, de az alkirály eddig mindig túltette magát ezen a tiltakozáson.

A delhi-i kormány még ma is iparkodik a kongresszussal megegyezni, de ez mindeddig nem sikerült. 1940 elején az alkirály ismét magához kérte Gandhit és kijelentette, hogy a háború befejezése után India megkapja a domíniumoknak megfelelő önállóságot. Mint azonnali engedményt, a delhi-i kormánynak hindu tagokkal való kibővítését ajánlotta fel. Gandhi visszautasította az ajánlatot, de egy hónappal később már többféleképpen érthető nyilatkozatot tett. Kijelentette, hogy hajlandó a háború végéig „várni“, de közben „a harc tovább folyik — az idegen elnyomás ellen“. Ezt úgy lehet érteni, hogy Gandhi nem hajlandó ugyan együttműködni az alkirályal, folytatja az angolelleses propagandát, de ugyanakkor a háború végéig nem akar nagyobb tömegmozgalmakat kirobbantani. 1940 nyarán, amikor Anglia helyzete Európában rosszra fordult, a kongresszus azt javasolta, hogy Indiában ideiglenesen nemzeti kormány alakuljon, amely a háború végéig vezetné az ügyeket. De Londonból válaszképpen megint csak régi hangok jöttek. Amery indiai államtitkár bejelentette a parlament-

¹ Az 1933-as alkotmányban szó van az ú. n. Indiai Föderáció megteremtéséről. Ha a bennszülött uralkodók többsége csatlakoznék az alkotmány által tervbe vett Föderációhoz, akkor a delhi parlamentben a fejedelmek által kinevezett képviselők is helyet foglalnának és e parlament határozatai egész Indiára érvényesek volnának. Egyelőre azonban a fejedelmek elutasítják a tervet.

ben, hogy a háború után a hindukkal együtt új alkotmánytervezetet szándékozik kidolgozni. Jelenleg azonban nem tehet mást, mint hogy több hindut vesz be a delhi-i kormányba és egy indiaiakból álló „tanácsadó hadügyi bizottságot“ alakít. A kongresszus persze visszautasította ezt az ajánlatot, a fejedelmek viszont siettek kifejezést adni helyeslésüknek.

1940 őszén a kongresszus vonalvezetése bizonytalanra kezd lenni. Teljes függetlenséget követel, azután kijelenti, hogy a háború tartamára nem akar a közigazgatásnak nehézségeket okozni. Elveit tehát nem adja fel, de az elvekért való harcot nem folytatja teljes energiával. Lesznek, akik őszinteség hiányával fogják vádolni a kongresszus vezetését, másokat talán Deák Ferenc magatartására fogja emlékeztetni Gandhi taktikája. Az elvekhez integrálásán és csökönnyösen ragaszkodik, a harci eszközök megválasztásában viszont rendkívül óvatos. Nem akarja kockára tenni egy elhamarkodott lépéssel a sikert, de bízik abban, hogy igazságos ügye végül is győzni fog.

Nem véletlen, hogy itt Deák Ferenc szerepére utalunk. A hindu függetlenségi mozgalom vezetői éppúgy, mint az ír nacionalisták, a XIX. század kontinentális függetlenségi mozgalmainak tanulmányozásából szűrték le taktikai elveiket. Írországból valóssággal harc folyt a Kossuth-i és a Deák Ferenc-i taktika hívei között. A hinduk vezetői ugyanígy foglalkoztak ezzel a kérdéssel és Nehru egy alkalommal maga is beismerte, hogy Deák Ferenc taktikája nem idegen a kongresszus gondolatvilágától.

A legutóbbi taktikai húzás a kongresszus és az alkirály közötti küzdelemben az alkirály részéről történt. Kibővítette a központi kormányt oly módon, hogy most hinduk és mohamedánok alkotják a kormány többségét. A miniszterek persze a delhi-i törvényhozó testülettől teljesen független, az alkirály által kiválasztott személyiségek. Ezzel a gesztussal akarta Delhi a hindukat meggyőzni arról, hogy komolyan foglalkozik egy felelős indiai kormányzat felállításának előkészítésével. Azonkívül had- és külügyminisztert is neveztek ki a kormányba. A hindu függetlenség hívei nem lehettek megalégedve ezzel a reformmal és a kongresszuspárt sajtója ismételtén rámutatott arra, hogy tulajdonképpen csak látszatintézkedés történt, hiszen a delhi-i minisztereknek csupán tanácsadó szerepük van az alkirály mellett. Egyes kongresszuspárti lapok betiltása volt a válasz ezekre a kritikus hangokra.

Látjuk, hogy a második világháború kitörése óta az indiai alkotmányjogi harc egyre inkább hamis gesztusok, félrendsabályok és megtévesztő taktikai lépések tömkelegévé kezd válni. Egyrészt az angol-indiai kormány viselkedik kétszínűen: amit egyik kezével az önkormányzatot követelőknek ad, azt a másikkal elveszi, felelős kormányt ígér, de az alkotmányreform időpontját egyre távolabbra tolja ki. A kongresszuspárt viszont előbb dominiumszerű önkormányzatot követel, de amikor látja, hogy még azt - sem kapja meg, újból és újból felbőszül, teljes függetlenségét követelve, Delhinek az együttműködésre vonatkozó felszólítását visszautasítják és ünnepélyesen kihirdetik, hogy az „együtneműködés állapota áll fenn“, de a tömeges polgári engedetlenség mozgalmának meghirdetésétől mégis visszariadnak. Szóval mindkét oldalról taktikai lépések, akciók és nyilatkozatok történnek és végeredményben két év óta semmi sem változik.

Sokak előtt a kongresszusnak ez a taktikázása ellenszenvesnek tűnhet fel és jobban értik meg a bal szárny vezetőjének, Bosenak felfogását, aki a kongresszusból kiválva a tömeges polgári engedetlenséget propagálja. De ha meg akarjuk érteni, hogy mi a kongresszus taktikázásának oka, úgy közelebbről kell megismernünk Gandhi gondolatvilágát. Nem kétséges, hogy a kongresszus jelenlegi taktikájáért Gandhi, ez a hetvenhárom éves

próféta-politikus a felelős és nyilván csak az ő tekintélye tartja vissza a kongresszus többségét az energikusabb lépésektől. Gandhi számára viszont a cél: India függetlensége ugyanolyan fontos, mint az eszköz, amelyet a cél elérésére választott. Az eszköz neve: ahimsah — erőszak nem alkalmazása. Az első világháborút követő években Gandhi nem riadt vissza olyan elméletileg erőszakmentes eszközök alkalmazásától sem, amilyenekhez most nyúlni nem akar. A tapasztalatok úgy látszik elriasztották Gandhit attól, hogy ezeket a mozgalmasabb módszereket igénybevegye, mert a tömeges engedeúség és a sztrájk végül is a néphangulatot annyira felszította, hogy itt is, ott is véres összeütközésekre került sor. Gandhi belátta, hogy rosszul ismeri az emberi természetet és észrevette, hogy hevesebb politikai akciók feltétlenül átsiklanak a mai Indiában a pszichológiai harc síkjáról a fizikai harc síkjára. Gandhi egész magatartásából érezni lehet, hogy politikai állásfoglalását két mélyen ellentétes erő befolyásolja. „Swaraj“ és „ahimsah“, ez a két ideál, mely Gandhi szemei előtt lebeg és ma már nem olyan biztos abban, hogy a kettőt össze lehet hangolni... Éppen ezért valószínű, hogy ha előbb nem, úgy Gandhi halálakor ki fog törni a hindu függetlenségi mozgalom szunnyadó krátere. Hogy azok a hatalmas energiák, amelyek ekkor majd elszabadulnak, milyen irányt vesznek, az nagy mértékben Gandhi utódjától függ, aki úgy látszik, Nehru lesz. Nehru pedig a világ számára ma még rejtély. Nem kétséges, hogy úgy nemzeti, mint szociális szempontból egy fokkal intranzigensebb Gandhinál és valószínűleg nem annyira megkötött, mint mestere. Nehrura jellemző az a kissé szkeptikus mondása is, amely szerint: „Gandhi olyan feladatot tűzött ki maga elé, amelyről nem biztos, hogy megvalósítható-e a földön: egy helyes célt kizárólag erkölcsileg jó eszközökkel akar elérni“. Másrészt Nehru az erőszakos Böse és a szelíd Gandhi között kitört harcban az utóbbi mellé állott. Gandhi etikai örökségéhez tehát ő is ragaszkodik. De nem valószínű, hogy ez az ember, aki a második világháború alatt ismét — ki tudja, hányadik — börtönbüntetését tölti ki, vissza fog riadni nagyobb tömegakciók felhasználásától, ha erre az időt elérkezettnek látja.

India függetlenségének problémája nem csupán politikai vagy alkotmányjogi kérdés. Egy nemzet függetlenségének megvannak a maga gazdasági alapjai is. A brit kormány, úgy mint más koloniális területen, Indiában is eleinte csupán nyersanyagforrást látott, később pedig felvevőpiacot az angol iparcikkek számára. Olcsó nyersanyagot exportálni és a hódító ország ipara által előállított drága iparcikkeket megvásárolni, ez a gyarmati népek sorsa. A hindu nemzeti felébredés és öntudatosodás folyamatát természetesen követte a gazdasági függetlenségre való törekvés folyamata is. És úgy, ahogy Magyarországon is vele járt a „tulipánmozgalom“ a reformkor függetlenségi törekvéseivel, úgy követi nyomon Indiában a politikai mozgalmakat az angol áruk bojkottjának hirdetése. Tagore és Gandhi, e bojkott mozgalom megindítói, elsősorban arra gondoltak, hogy meg kell szabadítani Indiát az angol áruk beáramlásától, ők még nem látták azt az utat, amely India gazdasági emancipációjához vezet, tudniillik az iparosodás útját és megelégedtek azzal, ha az indiai földműves ismét kézi szövéssel állítja elő vásznát, úgy mint régen.

Ha az utóbbi évtizedekben India mégis hatalmas lépésekkel haladt előre az iparosodás és ezzel a gazdasági függetlenség útján, úgy az impulzusok ehhez a fejlődéshez nem a politikusok táborából jöttek. Bevándorolt elemek, mint a perzsa eredetű parszik és az Indiában letelepedett angolok voltak azok, akik India modern iparának alapjait megvetették. A parszik kezében van a nehézipar és a kereskedelem, az angolok viszont a juta és a gyapotipar fejlesztésében tűntek ki elsősorban. Az olcsó munkaerő és a hely-

színen termelt nyersanyag mégis csak nagy vonzerőt gyakorolt a lanca-shire-i textiltölkére, ezért kezdték meg Indiában a textilipari üzemek felállítását. A textilipar fejlődése viszont serkentőleg hatott a szén és vasbányászatra. A nehézipar fejlődését az angol-indiai kormány szubvenciói tették lehetővé. E szubvenciók adására azért határozták el magukat már az első világháború előtt, mert már akkor is gondoltak arra, hogy a fegyverkezési ipar decentralizálása előnyös lehet. Ma, amikor Indiában ágyúkat, tankokat, kézfegyvereket és lőszert állítanak elő, már mindenki világosan látja, hogy az alkirály miért tett mindig kivételt a nehéziparral.

Míg az angolok csak bizonyos kivételes esetekben helyeselték az indiai ipar kifejlődését, azt mégsem tudták megakadályozni, hogy az ország az önellátást a legkülönbözőbb iparágakban megközelítse. Delhi egy intézkedésével szinte akarata ellenére támogatta ezt a fejlődést. Az első világháború után az angol-indiai kormány pénzügyi válsággal küzdött. A teljesen eladósodott hindu mezőgazdaságból több adót nem lehetett kisajtolni. Az alkirály kormánya ezért elhatározta, hogy vámokat vet ki az országba behozott iparcikkre. Ekkor léptek közbe a kormányban helyet foglaló és a delhi-i parlamentben akkor már elég nagy szerepet játszó hindu nacionalisták. Így történt azután, hogy az 1924-es vámtörvény különlegesen magas vámokkal sújtotta azokat az iparcikkeket, amelyek India ipari üzemeiben is előállíthatók voltak s ily módon védővám jött létre. Az új vám által védett hindu ipar hatalmas fejlődésnek indult a következő években. Ma már teljesen önellátó az ország, ami a cement-, üveg-, papír-, gyufa- és cukorszükségletet illeti. Elérték továbbá az önellátást a vasútianyagszükségletben (sínek, hidak) is. Az indiai ipar fejlődése következtében az Indiába irányuló áruk között egyre nagyobb szerepet játszanak komplikált ipari felszerelések, telefonok, rádiók és autók. Mindez jele annak, hogy egy erőteljes, iparosodó ország növekvő igényű lakosságának szükségleteit kell ellátnia Angliának és a domíniumoknak.

India gazdasági és társadalmi fejlődése tehát nem egészen olyan irányt vett, amilyent Gandhi elképzelt. Pedig alapján véve India iparosodása csak kedvezhet a hindu függetlenségi mozgalomnak. Hiszen gazdasági téren ugyanaz történt Indiában, ami a többi angol domíniumokban: kifejlődött a modern ipar, a helyi kormány iparvédő vámokat vezetett be és a parlamentekben egyre nagyobb befolyásra tettek szert azok, akik az ország függetlenségét gazdasági téren is meg akarják valósítani. A paradoxon csupán az, hogy a hindu függetlenségi mozgalom elindítói nemcsak az idegen uralomtól akarták megszabadítani Indiát, hanem az európai kalmárszellemtől és a modern nagyipar társadalomátalakító hatásától is ... A modern ipar kifejlődése márpedig Indiában is megteremti azokat az ellentéteket, amelyek Európában a XIX. században keletkeztek: a kongresszus bal szárnya egyre inkább a nagyiparban foglalkoztatott munkásság képviselőinek vezetése alá kerül. Böse például az indiai szakszervezetek szövetségének elnöke, Nehru pedig anélkül, hogy tagja volna valamilyen munkásszervezetnek, szocialistának vallja magát. A jobb szárny viszont az ipari és kereskedelmi vállalkozók szócsove lesz. A függetlenségi harcban folytatandó taktika körüli vitához így hozzájárul a szociális kérdés megoldása körüli diskusszió. Gandhi helyzete a különböző ellentétes irányok közt egyre nehezebb lett az utóbbi években, de tekintélye azért ma még töretlen.

A japán-angol-amerikai háború, mely India területére is áterjed, válságba sodorta az indiai közvéleményt. A kongresszus szimpátiáját fejezte ki »a megtámadott és szabadságukért küzdő« nemzetek iránt, amiben Gandhi intervencióellenes jelszávaival ellentétes gesztust látott, minek

folytán a kongresszus elnökségéről lemondott. A brit kormányzat Nehru szabadon bocsátásával is maga felé próbálja hajlítani az indiai közvéleményt, mely nem kíséri szimpátiával az újabb japán térfoglalást.

India a világháború kellős közepébe került. A küzdelem végén azonban kétségtelenül ott fog állni a hindu nép önkormányzata és függetlensége.

FEJES GYÖRGY